

- ⁴² CSML: IV. B. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai b) A Bűnfenyítő Törvényszék jegyzőkönyvei 1861–1871, 1862. 8.
- ⁴³ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871. 1869. 803.
- ⁴⁴ Both: i. m., 19. p.
- ⁴⁵ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871, 1863. 623.
- ⁴⁶ Kassay: i. m., 97–98. p.
- ⁴⁷ Katona Géza: *Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977, 283–287. p.)
- ⁴⁸ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871, 1861. 23.
- ⁴⁹ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871. 1867. 116.
- ⁵⁰ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871. 1866. 171.
- ⁵¹ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871. 1866. 738.
- ⁵² Szegeden az 1862. évi augusztus 22-i bűnfenyítő törvényszéki ülésen határozatot hoztak az ilyen esetekre vonatkozóan, CSML Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő Törvényszékének iratai. IV.B. 1122.c. 1862. 648.
- ⁵³ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871, 1870. 972.
- ⁵⁴ Kállay: i. m., 131. p.

DISPUTA

Hamza Gábor

Amerika elnevezése és Magyarország (Szent Imre herceg)

1. Jól ismert tény, hogy az amerikai kontinens elnevezésének eredete hosszú időn át vitatott volt a történettudományban éppúgy, mint a földrajztudományban. A 16. század első felében a kor jeles német humanista költője, Matthias Ringmann előszeretettel képviselte azt a nézetet, hogy az „új” kontinens Amerigo Vespucci (1451, Firenze–1512, Sevilla) nevét viselje, pontosabban kapja. Amerigo Vespucci 1499 és 1502 között négyszer is járt az „új” kontinensen, eljutva egészen az Amazonas folyó deltáig. Már itt utalni szeretnénk arra, hogy az Amerigo keresztnév a latin *Emericus* olasz változata, annak megfelelője. Kiemelendő, hogy Amerigo Vespucci a szerzője az utazásait, felfedezéseit nemegyszer részletesen leíró, általában azonban – mint hiteles forrás, dokumentum – vitatható értékűnek, bár kétségtelenül fontos forrásnak (fons) tekintett *Mundus Novus* („Új Világ”) című munkának.

2. Amerigo Vespucci műve forrásul szolgált a kor híres és vitathatatlanul nagy tekintéllyel rendelkező kozmográfusa, a freiburgi (Freiburg im Breisgau) Martin Waldseemüller (1470–1522) számára. Waldseemüller, aki Matthias Ringmann-nal jó viszonyban, sőt egyenesen baráti kapcsolatban volt, egyetértett a maga korában kivételesen nagy hírnévnek örvendő német humanistával abban, hogy a kontinens a jeles, a maga korában jól ismert tengerész és „felfedező” Amerigo Vespucci nevét viselje. 1507-ben a lotharingiai Saint-Diében, pontosabban St. Dié des Vos-

ges-ben (latin nevén Deodatus) megjelent *Cosmographiae Introductio* című művében (teljes címe: *Cosmographiae introductio cum quibusdam geometriae ac astronomiae principiis ad eam rem necessariis. Insuper quatuor Americi Vespuccii navigationes. Universalis Cosmographiae descriptio tam in solido quam plano, eis etiam insertis, quae Ptholomaeo ignota a nuperis reperta sunt*) található, a globust („földkerekséget”, „orbis terrarum”-ot) ábrázoló világtérképen – elsőként – az „új” földrész nevéként már „America” szerepel. Hangsúlyoznunk kell ugyanakkor, hogy az „új” kontinens határai, pontosabban „kontúrjai” még igencsak bizonytalanul megrajzoltak azon a térképen, amely Martin Waldseemüller művének mellékletét (appendix) alkotja.

3. Érdeemes megjegyezni, hogy – ellentétben a 19. században élt jeles spanyol történész, Marín Fernández de Navarrete állításával – Martin Waldseemüller *Cosmographiae Introductio* című munkája nem a magyarországi Tatán (melynek latin neve St. Dié des Vosges latin nevével egyezően Deodatus) keletkezett, pontosabban jelent meg.

4. Matthias Ringmann javaslata ilyen módon elfogadást nyert a kor jeles, nagy tekintélynek örvendő kozmográfusa részéről. Amerigo Vespucci utóneve, keresztnéve az első magyar király, Szent István (1000–1038) fiatalon, 1031-ben elhunyt egyetlen fia, Imre (Emericus, Emerich, Henricus) herceg nevére utal. Az „America” név, elnevezés megfelel annak a törekvésnek, hogy a már ismert kontinensek, földrészek nevét, „hivatalos” megjelölését nőnemű alakba, femininumba tegyék, Africához és Európához hasonlóan.

5. Itt utalunk arra, hogy az angol Emery vagy Amory, a francia Aiméric, a német Emmerich vagy a spanyol Américo kivétel nélkül a neolatin Emericus név (keresztnév) megfelelője. Ezek a keresztnévek a keresztény világban a 14. század második felében váltak gyakori keresztnévekké a férfiak körében. Az első magyar király, Szent István egyetlen fia szentté avatását követően vált ismertté a keresztény világban, Európában. Meg kell említeni ebben az összefüggésben, hogy I. Imre magyar király valóban „nemzetközi” udvara, udvartartása is jelentős mértékben

hozzájárult a Szent Imre-kultusz terjedéséhez Európában. I. Imre udvarában ugyanis számos aragón, francia és itáliai vendég fordult meg vagy töltött el hosszabb időt. Bizonyosra vehető, hogy a maga korában híres Peire Vidal, a provence-i trubadúrok hercege, a „bon roy Aiméric” nagy tisztelője is megfordult I. Imre udvarában.

6. Említést érdemel, hogy más, ma azonban már joggal meghaladottnak tekinthető nézet, felfogás szerint az „új” kontinens neve Amalrichra utalna. Amalrich, pontosabban az Amalrichek (két Amalrich) jeruzsálemi király(ok) volt(ak), aki(k) a 12. században uralkodtak. Ugyancsak meghaladott, történetietlen és dokumentálhatatlan az a felfogás is, amely szerint az „új” földrész neve az 1529-ben alapított Maracaibo város nevével volna kapcsolatban.

7. A kérdés neves német – Franz Laubenberger – és ugyancsak igen tekintélyes francia – Albert Ronsin (1928–2007) – szakértője egyetértettek abban, hogy az amerikai kontinens neve az első magyar király fiának, Szent Imre hercegnek (Emericus dux) nevére, keresztnevére utal. A művelt firenzei arisztokráciához tartozó, a városállam (città-stato) szenátusának (Signoria) nagy felelősséggel járó titkári (segretario) feladatait ellátó, közmegbecsülésnek, köztiszteltetnek örvendő Anastasio Vespucci nagy valószínűséggel a középkori Itáliában elterjedt Szent Imre-kultusz hatására adta fiának az Amerigo nevet, pontosabban keresztnevet (nome di battesimo).¹

Jegyzet

¹ A kérdéskör irodalmából lásd: M. Fernández de Navarrete: *Viajes de Américo Vespucio* (Madrid, 1924); Gutierre Tibón: *América, setenta siglos de la historia de un nombre* (México, 1945); F. Laubenberger: *Ringmann oder Waldseemüller? Eine kritische Untersuchung über den Urheber des Namens Amerika* (Erdkunde, Archiv für Wissenschaftliche Geographie, Band XIII, Lfg. 3, Bonn, 1959, 163–179. p.); A. Ronsin: *Découverte et baptême de l'Amérique* (Éditions Georges LePape, Montréal, 1979); F. Laubenberger: *The Name of America* (Sixteenth Century Journal, 13, 1982, 91–113. p.); Szabó L.: *Előszó*

a múlthoz. In: Szabó L.: *Magyar múlt Dél-Amerikában (1519–1900)*. (Budapest, 1982, 11–16. p.); A. Ronsin: *La fortune d'un nom : Amérique, baptême de l'Amérique à Saint-Dié-les-Vosges*. (Éditions Jérôme Millon, Grenoble, 1991); A. Ronsin: *Découverte et baptême de l'Amérique*. (2e édition revue et augmentée, Éditions de l'Est, Nancy, 1992); Hamza G.: *Szent István törvényei és Európa*. In: *Szent István és Európa*. (Ed. Hamza G. (Budapest, 2001, 13–21. p.); T. Lester: *The Fourth Part of the World: The Race to the Ends of the Earth, and the Epic Story of the Map that Gave America Its Name* (New York, 2009)

Szádeczky-Kardoss Irma

A kettős honfoglalás „tényállásának” krónikahelyeiről

Gondolatok a Salán – Szvatopluk – Mén-Marót-kérdés mondai magja mint nyomravezető dokumentáció körül

A magyar jogtörténeti kutatásnak, ha az írásbeliséget megelőző korszak jogéletét vizsgálja, számolnia kell azzal a kutatási lehetőséget meghatározó ténnyel, hogy az államalapítás előtti időről csak a mondákkal vegyes krónikák állnak rendelkezésünkre, továbbá egy-egy oklevéli utalás, meg néhány idegen szövegyadat, amelyeket olykor az ismeretek felszínessége, olykor az ellenérdekűség elfogultsága jellemez. Mivel azonban a jogtörténetnek nem történelmi eseményeket kell feltárnia, hanem azok kísérő tényezőjét, a jogéleti közeget, e tekintetben a vizsgált források rendszerint hitelesnek vagy alapul vehetőnek bizonyulnak. Hiszen a történelmi eseményeket bármilyen szemlélettel, elfogultsággal vagy érdekléssel örö-

kítik is meg vagy értékelik, a jogi (szokásjogi) háttér vagy annak egyes elemei kezelésében objektívnek kell lenniük, mert a korrekt jogi környezet az a legbiztonságosabb közismereti közeg, amelybe beépítve a hagyományok, s akár még a történelmi szépítések vagy torzítások is, leginkább valószínűsíthetők, sőt ekként hitelesíthetők. Így adódik az a sajátos helyzet is, hogy a jogtörténeti kutatásnak elsődlegesen nem a történelmi események rekonstruálásában, hanem azok megértésében, értelmezésében, háttérben ható okainak feltárásában van fontos szerepe. Bár a történeti rekonstruálásban sem egészen mellékes ez a szerep, ha arra a tapasztalatra gondolunk, amit – a 19. század több magyar jogtudósával egyetértésben – Virág Benedek úgy fogalmazott meg, hogy a régi koroknak „ítéletteleiben ismerhetni meg botlásait”.

A kutatót olykor a szerencse is pártfogolja, s olyan nyomra vezérli, amit épp nem is keres. Nevezetesen például a kettős honfoglalás első hullámának krónikabeli adataihoz kalauzolja.

Ezúttal és valójában nem a kettős honfoglalás nyomait kerestük, hanem azt, hogy mi okozza a honfoglalási hagyomány legjellegzetesebb jogszokási és folklorisztikus emléke, a fehérlovas országvédeli jogügylet partnereinek, Salánnak, Szvatopluknak és Mén-Marótnak krónikáinkban felbukkanó személye körüli változatos bizonytalanságot? Így végül is ez az adatkör lett a kettős honfoglalás elméletét és abban az első honfoglalás történetét alátámasztani látszó krónikahelyek nyomravezetője. Leg-